

Juridiska fakultetsstyrelsen
Professor Eva Ryrstedt

Justitiedepartementet

Remiss: Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv (SOU 2022:38)

Ju2022/02331

Juridiska fakultetsstyrelsen, som har anmodats att yttra sig över rubricerat betänkande, får härmed avge följande yttrande. Yttrandet har utarbetats av professor Eva Ryrstedt och juris doktor Kristian Gustafsson.

Allmänna och sammanfattande synpunkter

Betänkandet ger en värdefull redogörelse för nuvarande rättsläge. Juridiska fakultetsstyrelsen instämmer i princip med analyserna av detta. Genom betänkandets lagförslag ges en tydligare reglering av föräldraskaps uppkomst och betydelse och därmed sammanhängande reglering. Juridiska fakultetsstyrelsen finner förslaget vara väl genomarbetat.

Juridiska fakultetsstyrelsen är enig med utredaren om nödvändigheten av att göra reglerna mer enhetliga och tydliga och finner också att detta arbete har varit framgångsrikt i de flesta fall. Förslagen är således i princip viktiga och väl avvägda. I de fall Juridiska fakultetsstyrelsen har tyckt ett visst förslag vara av extra stor betydelse, haft en annan uppfattning än förslagets, funnit tvetydigheter föreligga, eller motivering bristfällig, kommenteras detta i det följande. Juridiska fakultetsstyrelsen har inte något att erinra mot kommitténs förslag i övriga delar.

Överväganden vad avser föräldraskaps uppkomst

Föräldraskapens regler om faderskap, moderskap och föräldraskap har under ett flertal år utvecklats och den befintliga regleringen byggts på. Detta har lett till en svårgenomtränglig reglering som också varit tvetydig. Genom den föreslagna regleringen kan en större tydlighet uppnås. Trots detta föreligger i vissa fall fortfarande tolkningsproblem, men också ny mycket viktig reglering.

I förslagets 1kap. 2 § fastslås att äktenskap (liksom registrerat partnerskap) leder till en föräldraskapspresumtion. Denna paragraf bör läsas med 2 kap. 2 §, där en tidsfrist i normala fall införs för en förälders möjlighet att väcka talan om hävande av ett föräldraskap som tillkommit genom bekräftelse eller äktenskap. En sådan tidsfrist är mycket viktig för barns trygghet. När en sådan tidsfrist inte finns, i kombination med en föreliggande föräldraskapspresumtion vid äktenskap, liksom i kombination med bekräftelse, kan detta leda till att barnet kan förlora en förälder även när lång tid har förflutit. Det är endast vuxna som, när barnet är litet, har möjlighet att agera för att säkerställa att ett med verkligheten överensstämmande föräldraskap föreligger. Ansvaret och faran bör därför också ligga på den vuxne,

vilket medför att föräldern normalt inte efter en eventuell tidsfrists utgång kan avsäga sig ett föräldraskap. Detta är enligt juridiska fakultetsstyrelsen en mycket viktig förändring som tryggar barns rätt till den förälder som inte tämligen snart efter att det rättsliga föräldraskapet inträtt, reagerar mot det. En sådan tidsfrist föreslås nu införas, vilket juridiska fakultetsstyrelsen ser som mycket positivt.

I förslagets 1 kap. 3 § 2 st., har vissa uppdateringar skett, men kommittén framstår inte ha tagit tillfället i akt att göra regleringen särskilt mycket klarare. Det som avses regleras framstår vara en donators situation i relation till ensamstående som genomgått insemination eller befruktning utanför kroppen på visst sätt. Detta kan dock skrivas tydligare, liksom eventuellt inkludera den situationen att det visserligen finns en sambo eller make, men att denne inte givit sitt samtycke till behandlingen. Vidare är detta första gången i detta förslag som skrivningen: "barnet har rätt att ta del av uppgifter om spermiedonatorn" finns med. Det finns anledning att ifrågasätta varför uppgifter om äggdonatorn inte finns med i denna skrivning. En sådan uppgift torde ju vara lika viktig för ett barn som söker sitt genetiska ursprung som uppgifter om spermiedonatorn. Det sagda gäller samtliga områden där uppgifter om spermiedonator anges. I förslagets 1 kap. 6 § 2 st., har emellertid kravet på rätten för barnet att ta del av uppgifter om spermiedonatorn övergivits. Detta framstår som inkompatibelt med t.ex. 3 §. Enligt juridiska fakultetsstyrelsens uppfattning bör skrivningen vara likalydande i de olika paragraferna, eller kan bestämmelserna föras samman i en paragraf. Om den som föder barnet varken är sambo eller gift och har genomgått insemination eller behandling utanför kroppen på visst sätt, ska ju normalt inte något föräldraskap fastställas.

Barnets rätt till upplysning

Juridiska fakultetsstyrelsen framhåller vikten av att ett barn alltid bör ha rätt till upplysning om såväl vem som är spermiedonator som vem som är äggdonator, då detta utgör barnets genetiska ursprung. För att barnet i enlighet med Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m. ska kunna utöva sin rätt till vetskap, måste barnet ha blivit informerat om att det har tillkommit med hjälp av spermie- eller äggdonation. I dag, liksom i förslaget, anges att föräldrarna är skyldiga att informera barnet om dessa behandlingar. Detta innebär dock inte att det sker. Juridiska fakultetsstyrelsen menar därför att skrivningen behöver skärpas, t.ex. så att detta, liksom adoption, finns angivet i folkbokföringsdatabasen, med möjlighet för en person att få information om att denne har tillkommit genom insemination eller befruktning utanför kroppen.

Sociala föräldrars rätt genom adoption, vårdnad, och föräldrafullmakter

En utökad möjlighet till adoption och förändrade vårdnadsregler har enligt juridiska fakultetsstyrelsen länge varit behövlig. Adoption är en åtgärd som ska kunna användas om det är för barnets (även det vuxna barnets) bästa och om det fyller en viktig funktion för denna. Genom de föreslagna lagändringarna möjliggörs adoption i flera fall där familjekonstellationen inte är begränsad till kärnfamiljen. Relationen till sociala föräldrar kan härmed stärkas. Något som fortfarande behöver tydliggöras är dock, enligt Juridiska fakultetsstyrelsen, vilken betydelse en myndig persons önskan att bli adopterad har, där en biologisk förälder motsätter sig detta. Det myndiga barnets uppfattning bör, enligt juridiska fakultetsstyrelsens uppfattning, få företräde framför den biologiska förälderns. Även om en viss relation kvarstår till den biologiska föräldern, kan relationen till

en social förälder vara starkare och av större betydelse för den som vill bli adopterad, än relationen till den biologiska föräldern.

Som sagts ovan utgör även de föreslagna reglerna om utökade möjlighet till vårdnad, enligt Juridiska fakultetsstyrelsen, en välbehövlig förändring, som bättre är anpassad till de olika familjetyper som finns idag. Trots det sagda, hade Juridiska fakultetsstyrelsen gärna sett ett ytterligare steg, där vårdnadshavarna kunnat vara fler än två. Genom en inskränkning till två vårdnadshavare, begränsas möjligheten för en familj med t.ex. fyra vuxna i sitt vardagsliv. Även om förslaget innefattar en reglering om föräldrafullmakter, framstår inte detta som tillfyllest. En sådan fullmakt kräver att vårdnadshavarna tillsammans ansöker. I många fall torde svartsjuka och kontrollbehov lägga hinder i vägen för en sådan ansökan. Om man vill gå vidare med förslaget om föräldrafullmakter bör därför envar vårdnadshavare ha möjlighet att genom en sådan fullmakt delegera sina egna befogenheter. Vidare kan en reglering om föräldrafullmakter bli kontraproduktiv genom att det för många åtgärder skulle krävas en fullmakt given av vårdnadshavarna tillsammans, för en åtgärd som en av två vårdnadshavare idag kan delegera till en annan person.

Också umgänge – och inte minst talan om umgänge – föreslås möjliggöras för en person som har en relation till barnet som motsvarar den som en förälder har, vilket för Juridiska fakultetsstyrelsen framstår som en efterlängtd förändring. Det framstår dock i sken av denna förändring som remarkabelt att föräldrars föräldrar, vilka kan ha en mycket stor betydelse för sina barnbarn, fortfarande inte får någon talerätt om de inte har en sådan föräldrarelation till barnet som beskrivs ovan. Detta kan gälla även andra som står barnet synnerligen nära, som t.ex. föräldrars syskon och barnets bonussyskon. Begreppet som används i förslaget avgränsar bort dessa personer, vilka istället tillsammans med föräldrars föräldrar, bör inkluderas.

Den tilltänkta formuleringen i 6 kap. 15a § FB: ”relation som motsvarar den mellan barn och förälder” är, som Juridiska fakultetsstyrelsen tolkar betänkandet, utformad med en *välfungerande och kärleksfull* relation mellan barn och förälder i åtanke. Relationen mellan barn och förälder varierar dock i sin karaktär och innefattar allt från att överhuvudtaget inte ha kontakt till att ha en mycket nära kontakt. Den föreslagna formuleringen är därför onödigt otydlig.

Ur ett barnrättsligt perspektiv torde den avgörande frågan vara om lagändringen stärker rätten till umgänge med de personer som står barnet synnerligen nära. Det är av denna anledning mer motiverat att, likt det norska förslaget som redovisas i betänkandet (NOU 2020:14), ge talerätt till den som har en nära omsorgsrelation till barnet. En betydande andel barn torde ha ett lika stort intresse av att ha umgänge med en förälders förälder eller en förälders syskon som har tagit del i den dagliga omvårdnaden som umgänge med en social förälder. Att utforma bestämmelsen i enlighet med det norska förslaget skulle enligt Juridiska fakultetsstyrelsen även förenkla bevisfrågor om kändens processbehörighet. Det torde vara mindre komplicerat att föra bevisning om omfattningen av kontakten med barnet än om relationens natur och huruvida den liknat en (välfungerande och kärleksfull) relation mellan barn och förälder.

Förhållningssättet till barnkonventionens föräldrabegrepp bör utvecklas

I betänkandet för utredningen argument om att begreppet förälder i barnkonventionen omfattar sociala föräldrar. Denna slutsats framgår bland annat på s. 684 i betänkandet och tar sikte på konventionen som en helhet. Slutsatsen om begreppets innehåll görs med stöd av Förenta Nationernas kommitté för barnets

rättigheters (Barnrättskommittén) allmänna kommentar nummer 14, punkten 59. I den nämnda punkten behandlar dock Barnrättskommittén inte begreppet förälder, utan istället begreppet ”familj”. Enligt Barnrättskommittén ska ”familj” tolkas i bred bemärkelse och innefatta biologiska föräldrar, adoptiv- eller fosterföräldrar samt medlemmar av släkten eller lokalsamhället i enlighet med lokala sedvänjor. Detta ger enligt Juridiska fakultetsstyrelsen inte tillräckligt stöd för att dra slutsatser om en enhetlig förståelse av begreppet förälder i barnkonventionen som helhet. För att tydliggöra varför detta bör utredas mer grundligt kan artikel 9.3 och 18.1 i barnkonventionen särskilt lyftas. Av artikel 9.3 framgår att konventionsstaterna ska respektera rätten för det barn som är skilt från den ena av eller *båda föräldrarna* att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med *båda föräldrarna* utom då detta strider mot barnets bästa. Formuleringen av artikel 9.3 ger uttryck för att barnet har två föräldrar och att skyddet för personliga förhållanden och kontakter endast avser två personer utöver den övriga familjen. När barnet har två biologiska föräldrar kan artikel 9.3 svårligen förstås som att konventionsstaterna har ett ansvar att respektera rätten att upprätthålla kontakten med tre föräldrar genom att inkludera sociala föräldrar. Även artikel 18.1 ger uttryck för att barnet har två föräldrar. Av artikeln framgår att konventionsstaterna ska göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att *båda föräldrarna* har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling.

För det fall artiklarna 9.3 och 18.1 skulle läsas i ljuset av att barnkonventionen har ett föräldrabegrepp, på det sätt som framgår av s. 684 i betänkandet, bör Sveriges ansvar vara mer långtgående än att endast ge talerätt till sociala föräldrar i umgängesfrågor. Om sociala föräldrar ska iaktas i alla bestämmelser i konventionen där föräldrar omnämns torde Sverige behöva verka för att ytterligare utöka sociala föräldrars ansvar för barnets uppfostran och utveckling samt ge samma stöd till sociala föräldrar som till biologiska föräldrar. En sådan tolkning av barnkonventionens föräldrabegrepp är enligt Juridiska fakultetsstyrelsen inte önskvärd och synes ej heller speglas i barnrättslig doktrin. I enlighet med ovan förda argumentation förordar Juridiska fakultetsstyrelsen en större försiktighet i formuleringen om barnkonventionens föräldrabegrepp. Det synes åtminstone inte finnas en enhetlig begreppsbildning i barnkonventionen om vad som avses med ”förälder”.

Avslutningsvis vill Juridiska fakultetsstyrelsen tacka kommittén för ett välskrivet och välmotiverat betänkande.

Enligt delegation

Eva Ryrstedt

Kristian Gustafsson